

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ, ОТРАЖАЮЩИЕ ЖИЗНЬ НАРОДА В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Касумова Гёзал Телман кызы

Резюме

В статье “Фразеологические единицы, отражающие жизнь народа в современном азербайджанском языке”, автор рассказал о фразеологизмах современного азербайджанского языка. Она использовала научную литературу по данной теме разных авторов, опубликованную в разные годы. Во время своего небольшого научного исследования фразеологизмов, используемых в современном азербайджанском языке, автор пришел к выводу, что большинство фразеологизмов тесно связано с историко-культурным развитием народа. Автор статьи отмечает появление в языке новых фразеологизмов в связи с историко-культурным развитием народа или фразеологизмы, существующие в языке, приобрели новое значение.

Рəyçi: f.ü.e.d. Nəriman Seyidəliyev

Azərbaycan dili kafedrasının 09 dekabr 2021-ci il tarixli iclasın 04saylı protokolu

Daxil olduğu tarixi 10 dekabr 2021-ci il

UOT: 78.801.81

MƏHƏMMƏD FÜZULİNİN “LEYLİ VƏ MƏCNUN” MƏSNƏVİSİNDƏ SAQINAMƏLƏR

f.ü.f.d.Quliyeva Ruziyə Zaman qızı

Şirinnova Elmira Məhərrəm qızı

AMEA Gəncə Bölməsi Humanitar Tədqiqatlar İnstitutu

ruziya.zaman.55@bk.ru

Xülasə: Məhəmməd Füzulinin elmi-fəlsəfi və irfani görüşlərini araşdırmaq baxımından “Leyli və Məcnun” məsnəvisindəki saqinamələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Saqinamə klassik şairlərin saqiyyə xitabən yazdıqları mənzumələrdir.

Qədim və Orta əsr Şərq ədəbiyyatında saqi bir obraz səviyyəsinə yüksəlmiş və ən incə mətləblər saqiyyə müraciətlə yazılmışdır. Dastan-məsnəvilərdə gördüyümüz mey və saqi obrazı rəmzi obrazdır. Bu obraza bir qədər fərqli şəkildə Azərbaycan məhəbbət dastanlarında da rast gəlirik. Burada saqi obrazı Nurani Dərviş, yaxud Xızır İlyas adı altında təqdim olunur. Saqi və onun verdiyi eşq bədəsi sadəcə bir rəmzdır. Bu rəmzdən istifadə edən şair özünü güclü və qüdrətli sayır.

Məqalədə Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun” məsnəvisindəki saqinamələr elmi-tədqiqat obyektinə çevrilir və böyük şairin elmi-fəlsəfi və irfani görüşləri araşdırılır.

Açar sözlər: klassik ədəbiyyat, Leyli və Məcnun, epik şeir, məsnəvi, saqinamə

Ключевые слова: классическая литература, Лейли и Меджнун, эпический стих, маснави, сакинаме

Key words: classical literature, Leyli and Majnun, epic poem, masnavi, saginame.

Dahi Azərbaycan şairi, türk-islam sufizminin ən qüdrətli qələm sahiblərindən olan Məhəmməd Füzuli özündən əvvəlki və öz dövrünün istər bədii, istərsə də elmi-fəlsəfi əsərlərinə yaxından bələd olmuş və həmin mənbələrdən ustalıqla bəhrələnərək möhtəşəm sənət abidəsi olan “Leyli və Məcnun” məsnəvisini yaratmışdır. Heç şübhəsiz ki, onun sufizmi dini və elmi-fəlsəfi görüşlərinə kölgə salmamış, əksinə biri digərini tamamlamışdır.

Füzuli “Leyli və Məcnun” poemasının “Bu, ərzi-ədəmi-qüdrətdir və üzri-fiqdi-qüvvətdir” (Acizliyin ərzi və gücsüzlüyün üzrü) adlanan fəslində saqiyyə müraciətlə zəmanə

əhlinin sözə, sənətə, şeirə olan biganəliyindən şikayətlənir və nəzmin qiymətdən düşdüyünü yana-yana söyləyir:

Sən ver badə, mən eyləyim nuş,
Mən nəzm oxuyum, sən ona tut guş.
Bir dövrəyəm ki, nəzm olub xar,
Əşar bulub kəsadi-əsar.
Ol rütbədə qədri-nəzmdir dun
Kim, küfr oxunur kəlami-movzun.

(7, 34)

Füzuli inanır ki, şeir xəzinələri heç zaman gizli qalmayacaq. Çünki günəş hökmən öz nurunu saçacaq, daş xəzinəni nə qədər gizləsə də ləl onu aləmə aşkar edəcək. Bəlkə də indi dövrənin istəyi bu xəzinəni gizli saxlamaqdır:

Gəncineyi-nəzm gizli qalmaz,
Sanmın günəş olsa, nur salmaz.
Kani necə kim nihan tutar daş,
Eylər onu ləl aləmə faş.
Hala məgər iqtizayi-dövrən
Oldur ki, ola o gənc pünhan.

(7, 35)

Amma Füzuli dövrənin əksinədir. Çünki dövrən istəyir ki, şeir xar olsun, izzət və etibardan düşsün. O isə şeirə rəvac vermək, əgər bimar isə əlac etmək və dağılmış şeir mülkünü təmir etmək niyyətindədir:

Dövrən ilə mən nəqiz seyrəm,
Dövr əhlindən məgər ki, geyrəm.
Dövrən istər ki, xar ola nəzm,
Bizzətü etibar ola nəzm.
Mən müntəzirəm verəm rəvacın,
Bimar isə eyləyəm əlacın.
Ol nəfyi-kəməli-hikmət eylər,
Lazım bilirəm xəsarət eylər.
Təmiri-xərabə talibəm mən,
İnsəallah ki, qalibəm mən.

(7, 35)

Saqinamələrdə saqi ilə yanaşı mey obrazı da ali məqsədlərə xidmət edir. Çünki qəmi dağıtmağın yeganə yolu mey dolu qədəhdir. Ayağı qəm zəncirinə bağlı olanları təkcə həmin qədəh xilas edə bilər:

Saqi, mədəd et ki, dərmdəndəm,
Qəm silsiləsinə paybəndəm.
Öəm dəfinə cami-mey dəvadır,
Tədbiri-gəm etmək rəvadır.

(7, 35)

Füzuli saqi ilə mükəliməyə girərək öz halından acı-acı gileylənir və ondan rəhm diləyir. Söz-sənət meydanında özünü tənha sayan şair saqiyyə müraciətlə belə deyir:

Rəhm et ki, gəribü xaksarəm,
Bimunisi yarü gəmküsarəm.
Ol bir neçə həmdəmi-müvafiq,
Yəni şüərayi-dövri-sabiq.
Tədris ilə gəldilər cahanə,
Təzim ilə aldular rəvanə.
Dövrən oları müəzzəm etdi,

Hər dövr birin mükərrəm etdi.

(7, 35)

Füzulidən əvvəlki şairlərin yaratdığı söz incilərinə qiymət qoyan şahlar var idi. Həmin şahlar xəzinə verib gövhər alırdılar. Harun xəlifənin atası Əbinəvası, Şirvanşah Nizamini, Xorasan şahı Nəvaini himayə edirdi. Füzuli keçmişləri yada salaraq təəssüflə yazır:

Türkü ərəbü əcəmdə əyyam
Hər şairə vermiş idi bir kam.
Şad etmiş idi Əbinəvası
Harun xəlifənin atası.
Bulmuşdu səfayi-dil Nizami,
Şirvanşaha düşüb girami.
Olmuşdu Nəvaiyi-süxəndan
Mənzuri-şahən əhli-Xorasan.

(7, 36)

Saqinamədə öz zamanəsindən şikayətlənən Füzuli göstərir ki, yazdığım hər bir söz məclislərdə min tənə ilə qarşılır, paxıllar isə kin bəsləyərək alqış əvəzinə qarğış və inkar edirlər. Lakin şair umidini itirmir, inanır ki, bu vəziyyət dəyişəcək və kin-küdurət aradan qalxacaq:

Hər söz ki, gəlir zühurə məndən,
Min tənə bulur hər əncüməndən.
Eylər həsəd əhli bağlayıb kin,
Təhsin əvəzinə nəfyü nifrin.
Ümmid ki, rəf olub küdurət,
Təğyirpəzir ola bu surət.

(7, 36)

“Leyli və Məcnun” məsnəvisində verilən saqinamələr Füzulinin mənəvi-psixoloji hallarını əks etdirmək baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Şairin nəzərinə, bu etibarsız dövrənin bəlalarından və tənhalıqdan xilas olmadığı ən gözəl yolu saqinin sürəhidən qızıl qədəhə süzdüyü ruh bəxş edən şərabdır:

Saqi, kərəm eylə, cam gəzdir!
Tutma qədəhi, müdam gəzdir!
Dövrəyə çox etibar qılma,
Gəzdir qədəhi, qərar qılma!
Tök alıb ələ gümüş sürəhi,
Zər sağərə ruhbəxş rahi.
Sərf eylə riayətimdə ətəf,
Tənhalığımı gör, eylə insaf!

(7, 38)

“Bu, saqiye-bəzmə badə üçün xitabdır” (Məclis saqisinə badə üçün xitab) adlanan fəsildə Füzuli özünün zəti və qüdrətləri haqqında danışır və özünü “zölməti-çəşməyi-həyat” (həyat çəşməsinin zölməti) adlandırır:

Gər bilməz isən mən nə zətim,
Nə zölməti-çəşməyi həyatəm.
Feyzi-hünərim şərabdən sor,
Suzi-cigərim kəbəbdən sor.

(7, 38)

Əfsanəyə görə Dirilik suyu-Həyat çəşməsi zölmətdə qaynayır. Hər kəs o suyu içərsə əbədi həyat qazanır. “İskəndərin qaranlıq dünyaya getməsi” əfsanəsində isə bu sudan İskəndər yox, yalnız Xızır içə bilir və bu səbəbdən də ölməzlik qazanır.

Azərbaycan folklorunda və klassik ədəbiyyatında işlənən Dirilik suyu əslində ruhun varlığına və əbədi həyatına işarədir. Bizcə, Füzulinin- özünü “çəşmeyi-həyat” adlandırmağının əsil səbəbi ruhun maddi dünyada sıxılması və əzab çəkməsi ilə bağlıdır.

“Feyzi hünərim şərəbdən sor”, - ifadəsinə gəldikdə isə onu deməliyik ki, bu şərab adı şərab deyil, məhəbbət dastanlarında gördüyümüz qüdrət şərabıdır. Həmin şərabı içənlər bircə andaca dəyişir və ilahi nurun təsirindən alışıb-yanırlar. Onlar qeyri-adi insana-haqq aşiqinə çevrilərək qeybdən xəbər verir, saz çalıb-oxuyur, ən ağır sınaqlardan çıxmağı bacarırlar.

Ədəbiyyat

1. Azad R. Azərbaycan epik şerinin inkişaf yolları (XII-XVII əsrlər), Bakı, 1975
2. Azərbaycan ədəbiyyat tarixi, Altı cilddə, III cild, Bakı, 2009
3. Azərbaycan ədəbiyyat tarixi (Müxtəsər), İki cilddə, I c, Bakı, 1943
4. Azərbaycan ədəbiyyat tarixi, Üç cilddə, I c, Bakı, 1960
5. Səfərli Ə. Yusifli X. Qədim və Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı, Bakı, 1982
6. Səfərli Ə. Yusifli X. Qədim və Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı, Bakı, 1998
7. Füzuli M. Əsərləri, II cild, Bakı, 1958

САГИНАМЕ В МАСНАВИ МУХАММЕДА ФИЗУЛИ "ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУН"

Кулиева Рузия Заман кызы, Ширинова Елмира Магеррам кызы
Резюме

С точки зрения изучения научно-философских и познавательных встреч Мухаммеда Физули особую значимость имеют сагинаме в маснави Мухаммеда Физули «Лейли и Меджнун». Сакинаме - это стихи, написанные классическими поэтами, адресованные саги (людям, подносящее вино на пиру).

В Древней и Средневековой Восточной литературе саги достиг до образа и самые возвышенные и тонкие моменты были написаны в обращении к саки. Образ мэй и саки, который мы видим в дастанах-маснави являются символическими образами. Немного отличный, чем этот образ мы встречаем азербайджанских любовных дастанах. Здесь образ саки представляется под именем Нурани Дервиш или Хызыр Ильяс. Саки и бокал любви, которую он дарит, - всего лишь символ. Поэт, использующий этот символ, считает себя сильным и могущественным.

В статье сакинаме становится объектом научного исследования в маснави Мухаммеда Физули "Лейли и Меджнун", где исследуются научно-философские и познавательные взгляды великого поэта.

SAGINAME IN "LEYLI AND MAJNUN" POEM OF MAHAMMAD FUZULI

Guliyeva Ruziya Zaman, Shirinova Elmira Maharram
Summary

Saginame in poem of Leyli and Majnun of Mahammad Fuzuli has an important in research of theology studies in heritage of this genius person. By the way, saginame is the variant of poetical style on wine matters (wine waiter). During the Middle ages this poetical style was one of the significant moral persons for the whole East poetical environment. In different epos this style is the symbol as wine and personal stuff. In various Azerbaijani epos we could find this element for many times. For example, as dervish or the Khizir Ilyas and etc. But wine waiter and his cup is the poetical symbol. On the basis of these stuffs poet could describe his heritage. Based of this poem of Leyli and Majnun of Mahammad Fuzuli sagi and other symbols have the important in research of theology studies in poetical heritage.

Rəyçi: professor Xəlil Yusifli

AMEA Gəncə Bölməsi Ədəbiyyat şöbəsinin 26 iyul 2021-ci il tarixli iclasının 07 sayılı protokolu.

Daxil olma tarixi 30.07. 2021-ci il